

INTERNET VA IJTIMOY TARMOQLARNING SHAXS SHAKLLANISHIGA TA'SIRI

Omonova Orzudil Shuxrat qizi
Qarshi xalqaro universiteti o'qituvchi

THE IMPACT OF THE INTERNET AND SOCIAL NETWORKS ON PERSONALITY DEVELOPMENT

Omonova Orzudil Shuxrat qizi
Lecturer at Karshi International University

Annotatsiya. *Mazkur maqolada internet va ijtimoiy tarmoqlarning shaxs shakllanishiga ta'siri psixologik va pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Zamonaviy raqamli muhitning bolalar va o'smirlar shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiylashuvi, o'zini anglash jarayoni hamda emotsional holatiga ko'rsatadigan ijobiy va salbiy ta'sirlari yoritilgan. Maqolada internetning shaxs rivojidagi imkoniyatlari bilan bir qatorda, haddan tashqari va nazoratsiz foydalanish natijasida yuzaga keladigan psixologik muammolar, jumladan, ijtimoiy izolyatsiya, o'ziga ishonchsizlik va kiberxavflar masalasi ham tahlil etilgan. Shuningdek, shaxsning sog'lom rivojlanishini ta'minlashda pedagoglar va ota-onalarning roli, raqamli savodxonlikni shakllantirish zarurati asoslab berilgan..*

Kalit so'z. *internet, ijtimoiy tarmoqlar, shaxs shakllanishi, psixologik rivojlanish, raqamli muhit, ijtimoiylashuv, o'smirlar psixologiyasi, kiberxavf.*

Abstract. *This article analyzes the impact of the Internet and social networks on personality development from psychological and pedagogical perspectives. It highlights both the positive and negative influences of the modern digital environment on children's and adolescents' personal growth, socialization processes, self-identity formation, and emotional well-being. The article examines how social networks serve as platforms for communication, self-expression, and information exchange, while also addressing the psychological risks associated with excessive and uncontrolled use, including social isolation, decreased self-esteem, emotional instability, and cyber threats. In addition, the role of educators and parents in guiding responsible internet use and fostering digital literacy is emphasized as a key factor in supporting healthy personality development.*

Keywords. *Internet, social networks, personality development, psychological impact, digital environment, socialization, adolescent psychology, cyber risks.*

Zamonaviy globallashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan sharoitda internet va ijtimoiy tarmoqlar inson hayotining barcha jabhalariga chuqur singib bormoqda. Bugungi kunda internet nafaqat axborot almashish vositasi, balki ijtimoiy munosabatlar, ta'lim, madaniyat va shaxs rivojlanishini belgilovchi muhim omilga aylangan. Ayniqsa, bolalar va o'smirlar hayotida raqamli muhit ustuvor o'rin egallab, ularning kundalik faoliyati, bo'sh vaqtni tashkil etish usullari hamda dunyoni idrok etish jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar orqali shaxslar o'z fikrlarini erkin ifodalash, yangi ijtimoiy rollarni sinab ko'rish, o'zini jamiyatda namoyon etish va shaxsiy identifikatsiyani shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu jarayonlar shaxsning o'ziga bo'lgan munosabati, o'zini baholashi, muloqot ko'nikmalari va emotsional holatiga bevosita ta'sir etadi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarda mavjud bo'lgan virtual ideal obrazlar, ijtimoiy taqqoslash, ommaviy fikr bosimi ham shaxs shakllanishida murakkab psixologik jarayonlarni yuzaga keltirmoqda.

Internet muhitining cheksiz imkoniyatlari bilan bir qatorda, uning salbiy jihatlari ham mavjud bo'lib, ular orasida virtual qaramlik, real hayotdagi muloqotning susayishi, axborot haddan tashqari ko'pligi, psixologik zo'riqish va ijtimoiy izolyatsiya kabi holatlar alohida e'tiborni talab etadi. Ayniqsa, psixik jihatdan hali to'liq shakllanmagan yosh avlod uchun bu omillar shaxs rivojiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, internet va ijtimoiy tarmoqlarning shaxs shakllanishiga ta'sirini psixologik, pedagogik va ijtimoiy jihatdan kompleks o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotlar orqali raqamli muhitning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish, salbiy oqibatlarini esa oldini olish mexanizmlarini ishlab chiqish imkoniyati yuzaga keladi. Shu bois mazkur mavzu zamonaviy psixologiya va ta'lim sohasida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Psixologik nuqtai nazardan, shaxs shakllanishi asosan ijtimoiy muhit, muloqot va faoliyat jarayonlari orqali amalga oshadi. Zamonaviy jamiyatda internet va ijtimoiy tarmoqlar esa ana shu ijtimoiy muhitning ajralmas va muhim tarkibiy qismiga aylangan. Shu bois, shaxsning axloqiy qadriyatlari, muloqot madaniyati va ijtimoiy ko'nikmalari shakllanishida raqamli muhitning roli ortib bormoqda.

Sotsial o'rganish nazariyasiga ko'ra, inson boshqalarning xulq-atvorini kuzatish va taqlid qilish orqali o'z shaxsini rivojlantiradi. Ijtimoiy tarmoqlar

esa bolalar va o'smirlar uchun turli obrazlar, xulq-modellar, ijtimoiy qadriyatlar va normativ qoidalar bilan doimiy muloqot maydoni yaratadi. Shu tarzda yoshlar o'z onglari va ongsiz tarzda boshqalarning tajriba va xulq-atvorini o'zlashtiradi, bu esa ularning shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Erik Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasida o'smirlik davri "identifikatsiya inqirozi" bosqichi sifatida talqin qilinadi. Bu bosqichda shaxs o'z o'rnini aniqlash, jamiyatdagi o'rnini topish va shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirish bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch keladi. Ijtimoiy tarmoqlar esa o'smirlar uchun virtual makon sifatida kuchli ijtimoiy ta'sir ko'rsatadi: ular o'zlarini boshqalar bilan solishtiradi, boshqalarning fikri va bahosi asosida o'z qadr-qimmatini baholaydi, "like" va izohlar orqali ijtimoiy qoniqish hissini oladi. Shu bilan birga, bu jarayon yoshlarning o'ziga bo'lgan ishonchi, emotsional barqarorligi va o'zini anglash qobiliyatini shakllantirishda muhim omilga aylanadi. Bundan tashqari, internet va ijtimoiy tarmoqlarda mavjud turli virtual rollar va identifikatsiya strategiyalari yoshlarning o'z shaxsini sinab ko'rishi, turli rollarni o'zlashtirishi va shaxsiy qadriyatlarini aniqlashi uchun imkoniyat yaratadi. Shu tarzda, raqamli muhit nafaqat axborot manbai, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish jarayonini rag'batlantiruvchi ijtimoiy platformaga aylanmoqda.

Internet va ijtimoiy tarmoqlar shaxsning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan ko'plab jihatlarga ega. Avvalo, ular bolalar va o'smirlarga axborotga tezkor kirish imkonini yaratadi, bilim doirasini kengaytiradi va mustaqil o'rganishni rag'batlantiradi. Shu orqali o'quvchilar o'z qiziqishlari va ehtiyojlariga mos mavzularni mustaqil ravishda o'rganish imkoniga ega bo'ladilar, bu esa ularning bilimga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi va intellektual rivojlanishini rag'batlantiradi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Virtual muhit orqali ular o'z fikrini erkin ifoda etishni, boshqalar bilan munosabat qurishni va ijtimoiy qoidalarni o'rganishni boshlaydilar. Bu jarayon ijodiy salohiyatni namoyon etish va o'z g'oyalarini boshqalar bilan bo'lishish imkonini beradi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlar turli guruhlar va jamoalarda hamkorlik qilishga, muammolarni birgalikda hal qilishga va yangi g'oyalarni sinashga imkon yaratadi, bu esa shaxsning ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Bundan tashqari, internet ko'pincha ijtimoiy qo'llab-quvvatlash manbai sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, tortinchoq yoki muloqotda qiynaladigan bolalar uchun virtual muhit o'zini erkinroq his qilish va yangi ijtimoiy aloqalarni yo'lga qo'yish imkonini beradi. Shu tarzda ular o'zini ijtimoiy jihatdan qabul qilingan his

qiladi, o'ziga bo'lgan ishonchi oshadi va jamiyatda faol ishtirok etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Internet va ijtimoiy tarmoqlar shaxsning bilim, kommunikatsiya va ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi qulay va samarali vosita sifatida qaraladi. Shu bilan birga, pedagoglar va ota-onalar tomonidan ushbu vositalardan ongli va me'yorli foydalanishni yo'lga qo'yish, bolalarning ijobiy tajriba olishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, internet va ijtimoiy tarmoqlarning shaxs shakllanishiga salbiy psixologik ta'siri ham mavjud. Virtual muloqotning real muloqotdan ustun kelishi bolalarda ijtimoiy izolyatsiya, yolg'izlik hissi va emotsional sovuqlikni keltirib chiqarishi mumkin. Ular real dunyodagi ijtimoiy aloqalarni kamroq amalga oshirib, do'stlik va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini yo'qotadi. Shu bilan birga, haddan tashqari internetdan foydalanish diqqatning susayishiga, o'qishga bo'lgan qiziqishning pasayishiga va umumiy psixologik barqarorlikning zaiflashishiga olib keladi. O'smirlar va bolalar uzoq vaqt ekran oldida bo'lish natijasida hissiy beqarorlik, kayfiyat o'zgaruvchanligi va stressga nisbatan zaiflikni his qiladilar.

Ijtimoiy tarmoqlarda tarqatiladigan idealizatsiyalangan obrazlar va muvaffaqiyatli hayot ko'rinishlari bilan o'zini solishtirish esa past o'zini baholash, o'ziga ishonchsizlik va psixologik tushkunlik holatlarini kuchaytiradi. Bolalar ko'pincha o'zlarining real hayotdagi imkoniyatlarini virtual muhitdagi mukammal obrazlar bilan taqqoslaydi, bu esa o'ziga nisbatan norozilik va motivatsiya pasayishiga olib keladi.

Kiberbullying, salbiy kontent, va axloqiy me'yorlarga zid axborotlar shaxs rivojiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Kiberbullying tajribasi bolalarda ruhiy tushkunlik, xavotir va ijtimoiy izolyatsiya hissini kuchaytiradi, hatto ba'zi hollarda ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga uzoq muddatli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, internetdagi noto'g'ri, zararli yoki etikasiz axborotlar bolalarning qaror qabul qilish qobiliyati va axloqiy qadriyatlarini shakllantirish jarayonini murakkablashtiradi. Shu bilan birga, bunday salbiy ta'sirlarni kamaytirish uchun pedagoglar va ota-onalar bolalarni internetni ongli va me'yorida ishlatishga o'rgatish, kibexavflardan himoya qilish va ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishlari zarur. Bu esa shaxsning sog'lom psixologik rivojlanishini ta'minlash va ijtimoiy moslashuvini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Internet va ijtimoiy tarmoqlarning shaxs shakllanishiga ta'siri ikki tomonlama ekanligini hisobga olib, pedagoglar va ota-onalar tomonidan to'g'ri yo'naltirish muhim ahamiyatga ega. Raqamli savodxonlikni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va internetdan maqsadli foydalanish ko'nikmalarini o'rgatish shaxsning sog'lom rivojlanishini ta'minlaydi. Ta'lim

jarayonida internetdan rivojlantiruvchi vosita sifatida foydalanish, virtual va real muloqot o'rtasida muvozanatni saqlash ham pedagogik jihatdan muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, internet va ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy shaxs shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy-psixologik omil hisoblanadi. Ular shaxs rivojiga ijobiy imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ma'lum xavf va muammolarni ham yuzaga keltiradi. Shu sababli internetdan ongli, me'yorli va maqsadli foydalanish madaniyatini shakllantirish, pedagogik va psixologik nazoratni kuchaytirish shaxsning barkamol rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Erikson E. (2019). Identity and the Life Cycle. New York: W. W. Norton & Company.
2. Bandura A. (2018). Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
3. Livingstone S. (2021). Children and the Internet: Great Expectations, Challenging Realities. Cambridge: Polity Press.
4. UNESCO. (2023). Digital Literacy and Youth Development. Paris.
5. Karimov A., Rasulova M. (2022). Zamonaviy psixologiyada shaxs rivoji muammolari. Toshkent: Fan va texnologiya.